СПОМИН

ПРО КАТАСТРОФУ В КОПАЛЬНІ В ГІЛКРЕСТ, АЛТА., КАНАДА, ЩО СТАЛАСЬ 19. ЧЕРВНЯ 1914 РОКУ.

(У вісімлітну річницю.)

Понад гори посиніло, хмари ся підносять,
А в Карлові сумну вістку всї дзвони голосять.
Ой зза моря, із Канади, норне письмо впало,
Що в Гілкрестї у копальнї нещасте ся стало.
Се нещасте не малоє: експльоз'я ґазова, —
Гей від грому в хмарі блисло і вже смерть готова.
Ой з Канади в Галичину телеґрами впали,
Що дві сотки робітників в копальнї пропали.
Се нещасте! І наш Карлів смутком навістило,
Де і наших шістьох людий ґазом іспалило.
Сумна вістка долетіла до нашого краю,
А що сталось і по других, вповісти не знаю.
Ой радби я люди добрі за все розказати, —
Серце млїє, рука дрожить, не можу писати.
Не годен я описати, бо се страшне дїло,
Бо не в однїй родиноцї серденько зімлїло.
Ой зімлїло й заболїло, сльози ся проляли;
З бідних людий робітників могили наклали.
Посклали на могили, домовин бракує,
Позбігались люди з сторін й кождий ся чудує.
Зложили їх в домовини й землєв прикривають,
А родичів, братів й сестер водов відливають.
Плачуть батьки, плачуть мами, вдовицї ридають,
А сироти по улицях батьків визирають.
Минає день, сонце низько, пташки не співають,
А сироти без вечері голодні лягають.
Бідна вдова встає рано, дїточок накрила,
А сама ся кровавими слїзоньками вмила.
Чогось пішов, любий мужу, в чужину вмирати?
Не волїв ти мене перше в дома поховати...
Не жури ся, люба жінко, то так зле не буде —
Підгодуєш дрібні дїти і даш межи люди.
Ой ти смерти лукавая, чомусь не заждала?
Нащось мене молодого в могилу загнала?
Ой могило сировая, не тисни ми груди,
Бо вжеж мене не побачать в старім краю люди.
Дїти-ж мої нещасливі, як ви мете жити?
Земля руки привалила — не мож заробити.
Земля руки привалила, груди ледом стали, —
Дїти-ж мої сиротята, ви в краю пропали.
Хоть і зовсїм не пропали, в нуждї мете жити,
Підростете і здебільша підете служити.
Ой летїла зазуленька й сїла в гай кувати,
Що не буде вже молодців у краю видати.
Не однаж то рідна ненька жалібно голосить, —
Хтож їх красну уборійку у краю доносить.
Сїли пташки над рікою тай крильця купають,
А сестрички за братами з жалю умлївають.
Вжеж сивенька зазуленька не хоче кувати,
Вжеж не будуть сестри братів в недїлю вбирати.
Пішли сестри під дубочок й нарвали листочків,
Тай наплели для братчиків смутненьких віночків.
Чогож пішли соколики в Канаду вмирати, —
Сорочечки як з паперю, хтож їх ме вбирати.
Сорочечки як шовкові, прошивки вірлові, —
Прийдіть, прийдіть, соколики, сорочки готові.
Ой сестрички наші любі, вже не псуйте груди,
Вжеж нас більше не побачать в старім краю люди.
Вже не вздрять нас більше люди, нї батько нї ненька,
Бо в могилї привалила землиця сиренька.
Та не плачте вже родичі, не сумуйте люди,
Вже нас більше у Карлові між Вами не буде.
Не напишем до Вас більше щиреньких листочків,
Не побачим рідной стріхи й зелених садочків.
Ходить рідня по садочках й тяженько вздихає, —
Кожда ненька руки ломить й Канаду згадає.
Ой Канадо, Канадонько, бодай жесь п . . . . .
Нащож ти нам любих синів до гробу загнала.
Бодай же ти, Канадонько, вже ся м . . . . вкрила,
Нащож ти нам дїтий наших зі світа згубила.
Ой в Канадї у Гілкрестї всипана могила
І там наших Карловянів сира земля вкрила.
Прощаємо своїх синів, прощайте-ж й Ви, люди, —
Нехай нашим любим синам земля пером буде!

Іван Сандуляк Лукина з Карлова.

Сей сумний спомин зложив Іван Сандуляк, син Лукина, господар з Карлова і бувший посол до краєвого сойму у Львові з снятинського округа в 1918 роцї. Він родив ся 1845 р. і має тепер 77. лїт. В згаданій катастрофі в Гілкрест згинуло 6-ох Карловян, а між ними і син Івана Сандуляка, Дмитро, який мав тодї 28. лїт.

УКРАЇНСЬКА ПРОЛЄТАРСЬКА ПРЕСА НА УКРАЇНЇ.

Українська робітнича взагалї, а з окрема комуністична преса має дуже недовгу історію.

Роки до революції 1905 р. не дали нї одної робітничої ґазети на території самої Наддніпрянщини. Деякі соціялїстичні та напівсоціялїстичні орґани виходили за кордоном — на еміґрації (драгоманівська "Громада" в Женеві) або в Галичинї, Буковинї, Угорській Українї. Підчас революції 1905 р. виникає цїла низка українських орґанів, які претендують на соціялїстичність і представництво інтересів пролєтаріяту (орґан У.С.-Д.Р.П. "Робітнича Ґазета", "Дзвін" то-що), але фактично се були інтелїґентські, дрібно-буржуазно-націоналїстичні виданя і нїчого спільного з пролєтаріятом не мали. Те-ж саме можна сказати й про ті орґани, які, виходячи на рос. мові, час від часу друкували українські статї. З поваленєм революції царизмом перестають виходити сї орґани, й центр українських революційних видань переносить ся знову за кордон. Із закордонних видань часів реакції треба згадати віденську "Правду" під редакцією т. Л. Д. Троцького, котра була рівночасно орґаном його ґрупи і Української Соц.-Дем. Спілки.

Здавалоб ся, що революція 1917 року повинна була-б покликати до житя українську робітничу пресу. Але дрібно-буржуазно-шовіністичні елєменти, які відразу захопили в свої руки керовництво національним рухом, зуміли відсахнути робітництво від всього українського. "Українство" стало втїленєм якогось шовіністичного чоловіконенавистництва. Ся причина з одного боку, а з другого — брак лїтературних сил (бо укр. інтелїґенція стояла звичайно осторонь робітничого руху) утворили те, що до жовтневої революції не було нї одного дїйсно пролєтарського орґану друку на Українї, хоч було значно більше, нїж треба, таких, що претендували на заступництво пролєтаріяту міста і села. Се — "Робітнича Ґазета", "Народна Воля", "Боротьба", "Конфедералїст" у Київі, "Робітник" у Катеринославі, "Нова Громада" в Харкові і т. п.

Зрадницьке поводженє української Центральної Ради підчас жовтневого перевороту в Київі розчарувало частину напівпролєтарських українських елєментів у нїй і зближило їх з большевиками. Рівночасно і перед большевиками повстало питанє про боротьбу з шовіністичною контрреволюцією саме на українській мові. Тому "Пролєтарская Мысль", орґан Київської Ради Роб. Депутатів, що виходив у листопадї 1917 р. будучи фактично большевицькою ґазетою, містить низку стать на українській мові, скерованих проти шовінїзму Центр. Ради. Але української робітничої ґазети ще не має, бо село майже не захоплене революцією, а мійське робітництво в наслїдок полїтики Центр. Ради, все ще в більшости своїй відносить ся з недовірєм до "українїзації".

В грудни 1917 р. новоутворений перший Радянський Уряд України почав видавати свій орґан "Вістник Української Народної Републики"*), який виходив, в залежности від перебуваня Радянського Уряду, ступнево в Харкові, Київі, Полтаві, Катеринославі й Таганрозї. Се була перша дїйсно пролєтарська ґазета на українській мові. Шкода лише, що вона істнувала всього около 4-ох місяців. Із здушенєм Радянської Влади нїмецько-гайдамацькою окупацією, припиняєть ся і виданє орґану Народного Секретаріяту.

За часів нїмецької окупації на Українї не виходив, звичайно, нї один пролєтарський орґан на укр. мові. Київський підпольний "Коммунист" часом містив статї на українській мові, як і орґан Ц.К.К.П.(б.)У. під сією-ж назвою, що виходив поза межами України, але розповсюджував ся в гетьманськім підполю. Поза межами України, в Москві, виходив також комуністичний український журнал "Вістник Українського Відділу Народного Комісаріяту Справ Національних Р.С.Ф.С.Р."

З утворенєм Тимчасового Роб.-Сел. Уряду У.С.Р.Р. і занятєм Харкова українські статї містять ся в його орґанах ("Коммунист", "Вісти") а українською мовою незабаром починає виходити "Плуг і Молот", невелика селянська ґазета. Але з переходом Раднаркому до Київа починає там розвиватись українська пролєтарська преса. У Київі починає виходити "Більшовик", (паралєльно і на російській мові), чудово поставлена селянська ґазета, котра відограла величезну ролю в популяризації основ комунїзму та Рад. будівництва на селї. Решта комуністично-радянських ґазет виходить мішаною мовою — частина матеріялу по українськи, частина по російськи, а часом навіть по єврейськи і по польськи. Радянська влада послїдовно підходила до розвитку української культури та преси, в першу чергу задовольняючи потреби села і перемагаючи недовірливе відношенє мійського робітництва до українських форм пролєтарської культури. Поруч з комуністичними виходили у великій кількости орґани У.П.С.Р.(К.) боротьбістів — "Боротьба" в Київі, "Шлях Боротьби" у Полтаві, богато провінціяльних орґанів під подібними назвами ("Боротьбист" то-що). Вони вже тодї ступнево наближались до комунїзму.

На початку 1920 року виходять в Київі "Боротьба" і орґан укапістів "Червоний Прапор", а також київські "Вісти" та "Більшовик", які виходять виключно українською мовою.

Крім того видають ся тамже, після злиття галицької армії з Червоною, — "Галицький Комуніст" та "Червоний Стрілець". Коли партія боротьбістів вчила ся в К.П.б.У., кількість українських пролєтарських орґанів ще побільшуєть ся, бо прибуло й лїтературних сил. Починає виходити у Київі велика полїтична українська ґазета "Червона Правда", у Харкові утворюєть ся "Селянська Біднота", богато орґанів виникає і на провінції (з них варта зазначити одеського "Більшовика", "Радянську Владу", чернигівські, катеринославські, уманські ґазети). В часї шляхоцької окупації Київа українїзують ся харківські "Вісти В.У.Ц.В.К.", зміцнюєть ся "Селянська Біднота", котра вже в 1921 р. переіменовуєть ся на "Селянську Правду".

Трохи мішаний тип ґазети витїсняєть ся. Постановою Ц. К.К.П.б.У. та Раднаркому з 1921 р. в кождім ґубернїяльнім містї, окрім инших обовязково видаєть ся селянську ґазету на українській мові, як також майже по всїх повітах мають видаватись виключно українські ґазети. Українська преса досягла тепер, при Радянській владї, такого широкого розвитку, якого вона не зазнала нїколи раніш, навіть, при дуже "щирих", "українських" владах. Ми маємо тепер не тільки ґазети, але й лїтературно-наукові, мистецькі, спеціяльні і навіть ґумористичні українські журнали, збірники, альманахи (як "Шляхи Мистецтва", "Ґроно", "Вир Революції", "Вістник Наркомосвіти", "Червоний Перець" і богато инших).

Не вважаючи на важкі матеріяльні обставини, руїну полїґрафічної продукції, брак паперу українська пролєтарська преса росте, розвиваєть ся, полїпшуєть ся, поширюєть ся, завдяки тим можливостям, які утворила для сього своєю умілою, тактовною полїтикою Радянська влада. Тепер ся преса має свого масового читача не тільки на селї, але і в містї, котре все більше зацїкавлюєть ся українською пролєтарською культурою. Звичайно таких наслїдків не можна булоб добити ся петлюрівською "українїзацією", котра виявляла ся у перефарбованю вивісок та у придушеню преси й культури меншостий.

І всї підстави має українська пролєтарська преса святкувати сьогодня свято свого розвитку, свого зміцненя й звязку з робітничо-селянськими масами України.

І. Кулик.

*) Звичайно, сей орган нїчого спільного не мав з петлюрівським "вістником У.Н.Р.", що виходив значно пізнїйше. Назва Укр. Нар. Републики тимчасово була принята Радянською Україною.

ВИСОКА ПОЛЇТИКА.

(Уривок.)

В роскішний маєвий вечір, під звук пристрасної мадярської музики, окутаний хмарами цигаретного диму, на пружинових лавках віденської кавярнї сидїв гурток старих галицьких дїячів та дипльоматів і робив високу полїтику.

Таємничо шепоче посивілий парляментарист-"дипльомат": "Панове! Їх Ексцеленція наш пан мінїстер К. Л. зволили ласкаво прислати нам з Ґенуї таку телеґраму: Справа Східної Галичини по всякій правдоподібности здаєть ся вже раз буде остаточно вирішена".

Не першина їм того рода телеґрама, могли вже до них привикнути, та очі високих дипльоматів примикають ся, а на дипльоматичних лицях виступає якась внутрішна радість, якесь задоволенє. Малюють ся майбутні картини, приманчиві, чуєть ся титули: п. президент, п. завідуючий, п. амбасадор, п. посол, тріскочуть авта, зарисовують ся дипльоматичні принятя, посольські балї...

Тишина кругом, тільки чути, як скрипач розрухує притуплені романтичні почуваня ситих віденських спекулянтів.

"А хто буде мінїстром фінансів" — почуло ся питанє.

"Ясно, що Ш. або Н., вони хоча Жиди, та щирі і добрі українсько-галицькі патріоти. Вони, самі знаєте добре, нераз помогли нам в прикрий час".

І знова тишина. На лицї в одного малюєть ся незадоволенє, другий підраховує, скільки вина випив на рахунок вище названих, третий, скільки гроший їм винен.

"А хто буде мінїстром торговлї і промислу?" — знова питає цїкавий.

"Е то не наша річ, то залежати буде від полїтичної констеляції в кругах Антанти" — повчив старий професіональний дипльомат.

Скривились деякі, та не на довго... Виголені лиця поволи розяснюють ся. Думають вони про поважнїйші питаня, скільки плати побирати буде пан мінїстер, а скільки його товариш. Мінїстерських і дипльоматичних місць остає ще доволї.

Музика грала сумні переймаючі жалї бідного угорського степового пастуха і чуло ся плач. З плачем - скреготом скрипки прийшли нові думки. Чуло ся плач з над Стрипи, з тих землянок, з недобудованих нор почуло ся зойк сопілки того Гуцула, якому спекулянти останну його підставу істнованя, його полонину відібрали. І чути було, як переливала ся праця бориславських робітників у формі франків та долярів в кишеню антантського банкира.

"А що буде з земельною реформою" — спитав один з недосвічених і незагартованих ще в полїтицї дипльоматів.

Настрій змінив ся. Обурено поглянув старий дипльомат на молодика і сказав: "Добродію, тут не віче для народу. Як можете Ви в так важну для нас хвилю видвигати такі питаня? Та-ж сим попсуєте цїлу нашу справу! Поляки підхопили-б се сейчас і розтрубили-б на цїлий світ, що ми большевики — і цїла наша дотеперішна праця пропаща".

Настрій попсував ся. Хитрий патріот побачив, що настрій поганий. Кругом усї обурені недипльоматичним поступком молодика. Треба направити.

"Гер Обер, пляшку токайського".

Музика почала знову грати пристрасно. Лиця прояснювали ся. Вдоволенє почало виступати на полїтичні облича.

"Першу чарку на здоровлє Їх Ексцеленції Вельмишановного Добродія пана Диктатора".

Слава загуло кругом.

"Ну, панове, а тепер до серіозної працї" — сказав старий галицький дипльомат. — "Пане секретарю, пишіть".

Молодий з пієтизмом дивив ся на лице повного свідомости свойого значіня дипльомата і писав:

"До українського народа в Америцї і в Канадї!

Приходить важна хвиля в будованю нашої державности. Довголїтна праця, тяжка праця наших дипльоматичних представників увінчаєть ся вкоротцї успіхом. Та в так важній хвилї українське громадянство не сміє оставити своїх провідників без підпертя і помочі. Тому кождий свідомий Українець мусить матеріяльно" і т. д...

Чудовий маєвий вечір у віденській кавярнї. Гурток дипльоматів у повному свойому складї пригноблено сидить. Старий дипльомат шепоче: "По послїдним вісткам наша справа погіршила ся, але ми не сміємо сидїти зі заложеними руками. Секретарю, пишіть:

"Протестаційна нота до Високої Лїґи Націй і т. д....

Дальше читай від початку.

Л-ч.

Евген Варга.

ЕКОНОМІЧНО-ПОЛЇТИЧНІ ПРОБЛЄМИ ПРОЛЄТАРСЬКОЇ ДИКТАТУРИ.

Переклад П. Христюка.

(Продовженє.)

VI. ПРОБЛЄМА РОБІТНИЧОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ІНТЕНЗИВНОСТИ ПРАЦІ.

Кожда форма клясового пановання ґрунтуєть ся на переконаню поневолених кляс, що вони не мають можливости змінити своє становище. Захитуєть ся се переконанє — вибухають революційні рухи. Але через те, що при всякому клясовому пановання підпорядкованих працюючих певному порядкови в продукції досягаєть ся засобами клясового пановання, кожда революція означає глибокойдучий підупад робочої дисциплїни. Навіть буржуазна революція, котра обмежуєть ся лише тим, що шляхом насильства приводить до власти замість одної верстви другу верству тої самої пануючої кляси, підриває в масах віру в авторітет, а тим самим і дисциплїну працї. Се можна було спостерігти у всїх країнах після жовтневої революції (1918 р.). В Угорщинї, наприклад, вже ся революція цїлком знищила капіталїстичну робочу дисциплїну, точнісенько так як се сталось в Росії та на Українї підчас режіму Керенського. На фабриках та заводах утворились фабрично-заводські ради, котрі самостійно встановляли платню, самостійно видалювали з підприємств немилих їм директорів, "соціялїзували" окремі підприємства, тобто оголошували їх власністю робітників тих підприємств. Капіталїзм стояв цїлком безпорадний супроти сього напору, бо в той час не мав жадної озброєної сили для здійсненя свого клясового пановання і підтриманя клясової дисциплїни. Продуктивність працї зменшувалась з дня на день, вся продукція нестримно руйнувалась. Се було таке становище, яке привело деяких економічно освічених угорських соціялїстів — а в тім числї і автора сих рядків — до переконаня, що лише диктатура пролєтаріяту уможливить відбудову продукції. Було очевидно, що відновленє уреґульованих продукційних відносин можливе було лише шляхом пролєтарської або буржуазної диктатури. Пробувати відновити робочу дисциплїну на капіталїстичних основах можна було лише за допомогою брутальної збройної сили, як се сталось в Нїмеччинї. В таких обставинах нетрудно було зробити вибір, тим більше що і капіталїзм країн побідниць виявляв безсумнївні ознаки упадку, а приклад Росії доводив можливість створеня цїлком пролєтарського правительства і відновленя продукції на соціялїстичних основах.

На початку, одначе, принесла пролєтарська революція так само в Росії як і в Угорщинї ще далї йдучу дезорґанізацію дисциплїни працї, ще більший підупад продутивности працї. Робітники, що розірвали всї ланцюхи полїтичного клясового пановання, не хотїли далї коритись також і робочій дисциплїнї. Психольоґічно се легко зрозуміле. Старі засоби насильничої дисциплїни робочих має, засоби клясової дисциплїни: штрафи, звільненя, чорні списки, виключеня, погрози голоду і примінене кулеметів у випадках масової пролєтарської акції, — гублять всяку рацію з того менту, як робітники сами стають до управлїня підприємствами, як правительственна власть і збройна сила є в їхніх руках. Так повстає тяжке завданє створеня нової, вільної, відповідаючої новому відношеню соціяльних сил, робочої дисциплїни, без якої не може бути досягнене досліджене нами в другому роздїлї — цїлком можливе теоретично — піднесенє інтензивности та видатности (дохідности) працї.

Але попереду має бути перейдена ще одна глибокойдуча кріза. Найсильнїйша підпора інтензивности працї в капіталїстичному устрою — система платнї від штуки, котра у всякім випадку ґарантувала мінїмальну продуктивність, мусить бути скасована. Знищенє акордної працї і введенє чистої часової платнї — се дуже давне, тверде, обґрунтоване в капіталїстичнім устрою домаганє робітництва. Консервативна сила ідеольоґії сягає так далеко, що робітники вважають цїлком натуральним, ставити се домаганє також і пролєтарській державі — спільній державі всїх працюючих. Через се необхідно тимчасово задовольнити його. Одним з перших розпоряджень радянського уряду Угорщини було скасованє акордної платнї і введенє загальної погодинної платнї, при чому промислових робітників було подїлено в сїм відношеню на три кляси: вчених робітників, маловчених і зовсїм невчених. Відповідно прінціпови можливо досконалїйшого підрівнаня доходів, було значно підвисшено дотогочасну платню невчених робітників, досить же добру платню вчених робітників оставлено майже без зміни. Акордну платню було зменшено лише в шахтярів, місячну — у всїх урядовців та служачих.

Само собою розумієть ся, що так само були задоволені і инші звичайні вимоги робітників: було введено восьмигодинний робочий день, встановлено шестигодинний робочий день для молодих робітників. Загальне введенє погодинної платнї мало своїм наслїдком, в звязку з захитанєм робочої дисциплїни, новий далекойдучий підупад продуктивности і видатности працї. Освободжені від клясової дисциплїни, робітники виявляли також і в процесї працї далекойдучий брак дисциплїни. Робочого часу не додержувалось точно, розпорядженя майстрів не мали успіху. Продуктивність працї сильно подалась назад. Се був цїлком натуральний наслїдок еґоїстичної психольоґії переважаючої більшости робітників. Вихованї в капіталїстичних відносинах робітники не могли зрозуміти, чому робітник, який працює гірше і повільнїйше, має одержувати за його менш продуктивну працю таку саму платню, як і лїпший робітник, за його більшу продуктивність. Наслїдком загального введеня часової платнї було те, що інтензивність працї зменшилась і продуктивність працї виявила тенденцію до нівеляції (зрівненя) з продуктивністю найгірших робітників. Се траплялось часто цїлком відкрито. Так, наприклад, відливарнї трох будапештських сїльсько-господарських машинових фабрик було сконцентровано в одно підприємство. Показало ся, що між щоденною продуктивністю працї робітників двох фабрик істнує ріжниця до 50 відсотків. Тодї лїпші робітники заявили: або всї повинні виробляти стільки-ж, як і вони, або вони знизять свою продктивність до рівня продуктивности инших. Се вказує на рівень загального розуміня робітників. Через се на початку диктатури продуктивність працї впала ще низше, в богатьох випадках навіть на цїлих 50% колишної продуктивности. В свій час на Угорському Зїздї Рад я вказав, яко референт і тодїшний Народний Комісар суспільної продукції, — отверто і без прикрашуваня, навіть трохи перебільшуючи, на всї сї хиби нової орґанізації працї.

(Дальше буде.)

"БОГ НЕ ПОПУСТИТЬ — СВИНЯ НЕ ЗІСТЬ".

(Докінчене з 2. сторони.)

волюційного періоду французької історії", як се він заявив у "Free Press". Всю ту статистику, яку він подав кореспондентови "Frre Press" і яку перебрав "Кан. Українець", він також взяв з вранґлївських ґазет в Константинополї. Ходить тепер сарака по буржуазних та чорносотенних ґазетах в Вінніпеґу, плете нісенїтницї, що в Росії вимерло 55 процент населеня і думає, що пани дадуть йому за "Эти новости миливони дол." Радянські Републики бачили вже клєветників з ріжних таборів. Бачили і високовчених клеветників, бачили і темняків-ігнорантів в роді Охромо-Артьомова, що їхали до Росії з надією дістати **тихцем** за свої позашивані в кишенях тисячі долярів — мілїони рублїв. Коли невдало ся дістати мілїони, невдало ся гонити там самогонку, то вони як щурі повтїкали звідтам, надіючись, як "очевидцї", дістати в Канадї "миливони" долярів за свої дурні і безглузді оповіданя.

Можливо, що чорна сотня й дасть Охромо-Артьомови на один поркчап, але нехай не чекає він від неї "миливонів".

А дурням ми скажемо: бог не попустить — свиня не зїсть. Жаль тільки, що для таких тхорів приходить ся забирати стільки місця в ґазетї.

Мусій.